

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การค้นคว้าแบบอิสระเรื่อง “การฟื้นฟูวิถีชีวิตทางสังคมด้วยองค์กรชุมชนของบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ” โดยจะศึกษา ถึงสภาพทั่วไปของเศรษฐกิจชุมชน ปัญหาและอุปสรรคของเศรษฐกิจชุมชนที่สามารถฟื้นฟู และแก้ไขปัญหา รวมถึงการอยู่รอดด้วยตัวองค์กรชุมชนเอง โดยมีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนที่เข้มแข็ง

2.2 แนวคิด การพัฒนาชนบทโดยการพัฒนาชุมชน

2.3 แนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง (Economic Self-Sufficiency)

2.4 แนวคิดกับการมีส่วนร่วม

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนที่เข้มแข็ง

1) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของคำว่า ชุมชนเข้มแข็งแตกต่างกันออกไป ดังนี้ สุวิทย์ ยี่วรพันธ์ (2545) กล่าวถึงการพิจารณาคุณลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ว่าสามารถพิจารณาได้จากทางใดทางหนึ่งในสองทางนี้ คือ

คุณลักษณะแรก ชุมชนมีความเข้มแข็งเป็นพื้นเดิมอยู่แล้ว (ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก) จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับศักยภาพของคนในชุมชน จึงอาจจะพร้อมรับบริการหรืองบประมาณที่มีองค์กร หรือผู้มอบให้นำไปเพิ่มพูนการพัฒนาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

คุณลักษณะที่สอง ชุมชนบางแห่งยังมีความอ่อนแอ (ซึ่ง ค่อนข้างมากในประเทศที่กำลังพัฒนา หรือ ด้อยพัฒนา) ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะช่วยตนเองในเกือบทุกด้าน องค์กรต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน ที่จะให้ความช่วยเหลือก็มีเจตจำนงที่จะพัฒนาศักยภาพของชุมชนนั้นๆ ให้พัฒนาขึ้นจนแข็งแรง

ธีระพงษ์ แก้วหาญ (2543) ได้สรุปความเข้มแข็งของชุมชนที่เน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มสมาชิกตัวองค์กร และการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดกิจกรรมผลประโยชน์ เกิดเครือข่ายอุดมการณ์ ดังนั้นสามารถแยกพิจารณาชุมชนเข้มแข็งได้ 3 ประการ คือ

- (1) พิจารณาถึงความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน ซึ่งมีบทบาทไม่มากนักในการเคลื่อนไหวภาคสาธารณะ เป็นเพียงความเคลื่อนไหวในระดับองค์กรกลุ่มของตน
- (2) พิจารณาความเป็นชุมชน เป็นลักษณะการวางตัวที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ในความร่วมมือที่เป็นประชาสังคม กล่าวคือ มีความร่วมมืออย่างกว้างขวาง หลากหลายเป็นพหุภาคี มีการสำนึกพึ่งตนเอง และยับยั้งผลประโยชน์จากเฉพาะกลุ่มผู้จิตสาธารณะมากขึ้น
- (3) พิจารณาความเป็นชุมชนสาธารณะ เป็นสังคมของส่วนรวม ที่ไม่ใช่การจัดการโดยภาครัฐหรือภาคทุนที่แสวงหาผลประโยชน์ ซึ่งองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนภาคสาธารณะมีความเข้มแข็ง และประกอบด้วยโครงการพื้นฐานสาธารณะ และช่องทางการสื่อสาร กระบวนการที่สำคัญของชุมชน ให้เกิดสำนึกสาธารณะ (เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้) ภาวะการนำของผู้นำชุมชน กรอบแนวคิดหรือจินตนาการของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันสำนึกความเป็นชุมชน และการรู้จักแบ่งปัน

โดยสรุปแล้ว ความหมายของคำว่า ชุมชนเข้มแข็ง สามารถอธิบายในความหมายกว้างๆ ได้ดังนี้

ชุมชนเข้มแข็ง คือ การที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมือง หรือชนบท รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชนแล้ว ถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือ การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบ สู่ภายนอกชุมชน ที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่มชมรม สหกรณ์ บริษัทองค์กรชาวบ้าน เครือข่าย หรืออื่นๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือ ช่วยเหลือกัน เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน แล ด้วยความเอื้ออาทรต่อ ชุมชนอื่นๆ ในสังคมด้วย

2) องค์ประกอบของชุมชนที่เข้มแข็ง

คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤติภายใต้คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า จะต้องประกอบด้วย (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544: 20-21) ไว้ดังนี้

- (1) บุคคลหลากหลายที่ร่วมกันเป็นองค์กรชุมชน อย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม
- (2) มีเป้าหมายร่วมกัน และ ยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วย ประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก

- (3) มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักษาเอื้ออาทรต่อกัน และมีความรักที่องถน รัก

ชุมชน

- (4) มีการระดมใช้ทรัพยากร ในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
 (5) มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ
 (6) มีการเรียนรู้เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่าย และติดต่อสื่อสาร กันหลายรูปแบบ
 (7) มีการจัดทำกิจกรรม เป็นสาธารณะของชุมชน อย่างต่อเนื่อง
 (8) มีการจัดบริหารกลุ่มที่หลากหลาย และเครือข่ายที่ดี
 (9) มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่หลากหลาย ของชุมชน สืบต่อกัน

ตลอดไป

3) ลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็ง

ชุมชนที่เข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญดังนี้คือ

- (1) สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่น ในศักยภาพของตนและ ชุมชน ที่จะแก้ไขปัญหา และพัฒนาวิถีความเป็นอยู่ ของตนเอง
- (2) สมาชิกของชุมชน พร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตน และชุมชน
- (3) มีกระบวนการขอชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง จนเป็น วิถี ของชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิด โอกาส ให้กับสมาชิกทั้งหมด เข้ามามีส่วนร่วม โปร่งใส และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ
- (4) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชนกำหนด วิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหา และการพัฒนา ของชุมชน ผ่านกระบวนการชุมชน
- (5) สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน
- (6) มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุกๆด้านของชุมชนที่มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกคน และ มุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
- (7) การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชน สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป
- (8) มีเครือข่ายความร่วมมือ กับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่นๆใน ลักษณะของการมีความสัมพันธ์ เท่าเทียมกัน

4) แนวทางการปฏิบัติที่นำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง

(1) การสร้างความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนถึงวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย
เงื่อนไข เป้าหมาย ผลผลิต ผลลัพธ์ของโครงการ

(2) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นเป้าหมาย ให้มี
ศักยภาพสามารถพัฒนาและยกระดับกลุ่มของตนเองให้ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดภายใต้ปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง ในประเด็นต่อไปนี้

(2.1) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(2.2) การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารจัดการกลุ่ม เช่น
แนวทางการดำเนินงานของบริษัท ธรรมนูญ ระเบียบสหกรณ์ เป็นต้น

(2.3) รูปแบบในการบริหารจัดการกลุ่ม เพื่อให้บรรลุเกณฑ์ประเมินกลุ่ม
เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(2.4) กลุ่มจัดทำแผนการปรับปรุง พัฒนาตามแนวทางในข้อ (2.3)

(3) จังหวัด/อำเภอ ติดตามสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง

(4) ศพช. เขตติดตามสนับสนุนการปฏิบัติงาน ของจังหวัด และ ประเมินผลการ
ดำเนินงานตามโครงการ (อย่างน้อย 1 ครั้ง ทั้งนี้สามารถปรับวิธีการได้ตามความเหมาะสม)

5) เกณฑ์ชี้วัดความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

กลุ่มเศรษฐกิจชุมชนต้องผ่านเกณฑ์การประเมิน ใน 4 ข้อ ดังนี้

(1) กลุ่มมีความสามารถเข้าถึงแหล่งทุน หมายถึง กลุ่มมีโอกาสที่จะได้รับบริการ
จากแหล่งทุนต่างๆ เพื่อนำมาบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นทั้งทุนภายนอกชุมชน หรือทุนภายใน
ชุมชน

(2) สมาชิกของกลุ่มมีรายได้เพิ่ม หรือมีทุนสะสมเพิ่มขึ้น

(3) กลุ่มมีระดับการพัฒนาที่ได้มาตรฐานหรือผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้รับการรับรอง
มาตรฐาน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ได้รับการยกระดับการพัฒนาให้อยู่ในระดับดีตาม

เกณฑ์ชี้วัดที่กรมฯกำหนด หรือ ผลผลิต ของกลุ่มอาชีพได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ
เช่น อย. มอก. มผช. เป็นต้น

(4) กลุ่มมีช่องทางการตลาด หรือมีความสามารถจัดกิจกรรมด้านการให้บริการ
เพิ่มขึ้น

การที่จะพัฒนากลุ่มเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งนั้น ควรใช้หลักกระบวนการ
บริหารกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการหรือการชี้นำ และการควบคุม
ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรง กับทรัพยากรขององค์กร ประกอบด้วย คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ หรือ

เครื่องจักร ข้อมูลสารสนเทศ กระบวนการหรือวิธีการการบริหาร ในการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ และ ด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญ ในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร ครอบงำมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลครบถ้วน

2.2 แนวคิดการพัฒนาชนบทโดยการพัฒนาชุมชน (Rural Development Community)

ศึกษาโครงสร้างและลักษณะของชุมชน ความหมาย ปรัชญา แนวคิด หลักการและ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การนำทฤษฎีสังคมศาสตร์ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน โดยมุ่งพิจารณา ความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนา ชุมชน” ขบวนการที่คนในชุมชนเล็ก ๆ ได้ร่วมกันปรึกษาหารือถึงความต้องการร่วมกัน วางแผน และลงมือปฏิบัติร่วมกันจนเป็นที่พอใจและสนองความต้องการของคนในชุมชนประชาชนใน ชุมชนนั้น ๆ โดยช่วยตัวเองและร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือด้านวิชาการ จากหน่วยราชการ หรือองค์กรเอกชนอื่น ๆ

อย่างไรก็ตามอาจกล่าวสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนก็คือการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่ง หมายถึงชีวิตของบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่าง เหมาะสม ไม่เป็นภาระ และไม่ก่อให้เกิดปัญหาให้แก่สังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายจิตใจ และสามารถ ดำเนินชีวิตที่ชอบธรรม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมค่านิยมของสังคม สามารถแก้ไขปัญหา ตลอดจนการแสวงหาสิ่งที่ตนปรารถนาให้ได้มาอย่างถูกต้อง ภายใต้อำนาจเครื่องมือ และทรัพยากรที่มีอยู่ โดยมีจุดเน้นของคุณภาพชีวิตเป็น 3 ประเด็น

(1) **ทางด้านร่างกาย** บุคคลต้องมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจาก โรคภัยไข้เจ็บ เป็นผลจากการได้รับการตอบสนองทางด้านปัจจัยความจำเป็นขั้นพื้นฐานที่ พอเหมาะ

(2) **ทางด้านจิตใจ** คือจะต้องมีสภาพจิตใจที่สมบูรณ์ร่าเริงแจ่มใส ไม่วิตกกังวล รู้สึกพอใจในชีวิตของตน ครอบครัว และ สังคมในสภาพแวดล้อมที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน

(3) **ด้านสังคม** บุคคลที่สามารถดำรงชีวิตภายใต้บรรทัดฐาน และค่านิยมทางสังคม ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมได้อย่างปกติสุข

1) การพัฒนาชุมชน มีเป้าหมายสำคัญที่จะต้องพัฒนา ดังนี้

(1) การพัฒนาคน คือ การทำให้คนในชุมชนนั้นมีคุณภาพดีขึ้นทั้งกายใจ และสติปัญญา ซึ่งในแต่ละแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติต่างก็มีจุดมุ่งเน้นที่จะพัฒนาคนต่างกันไป แต่ที่ปรากฏชัดเจนเป็นรูปธรรม คือ ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้ระบุเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพคนไว้สามลักษณะ ดังนี้

เก่ง มีความสามารถและรู้จักความสามารถของตนเอง มีแรงจูงใจมุ่งมั่นสู่จุดหมาย สามารถตัดสินใจได้ แก้ปัญหาเป็น แสดงออกได้อย่างเหมาะสม มีความยืดหยุ่น และมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับคนอื่น (IQ)

ดี รู้จักควบคุมอารมณ์ตนเองได้ แสดงออกได้เหมาะสมกับบุคคล โอกาสและสถานที่ รู้จักเห็นอกเห็นใจคนอื่น มีความรับผิดชอบ รู้จักการให้และการรับรู้ก็ยอมรับผิดให้อภัย และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม (EQ)

สุข ภูมิใจในตัวเอง เห็นคุณค่าและมีความเชื่อมั่นตนเอง พอใจชีวิต มองโลกในแง่ดี มีอารมณ์ขัน มีความสงบทางใจ รู้จักการผ่อนคลาย กิจกรรมเสริมความสุข (การผสานประโยชน์ระหว่าง IQ กับ EQ)

(2) การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุได้แก่อาคารสถานที่สิ่งปลูกสร้างต่างๆ และ สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เป้าหมายสำคัญ คือ จะต้องพัฒนาให้สภาพแวดล้อมไม่ถูกทำลาย มีวิสัยที่จะรับภาระ (Carrying Capacity) ให้ประโยชน์แก่ชุมชน ในปัจจุบันสภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติได้ถูกทำลายลงไปมากทั้งในเชิงคุณภาพ (อากาศเป็นพิษ น้ำเสีย ขยะ ฯลฯ) และ ในเชิงปริมาณ (ความหลากหลายทางชีวภาพ แร่ธาตุทรัพยากรธรรมชาติบางชนิด ภาวะขาดแคลนน้ำ ฯลฯ) ซึ่งสภาพการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของมนุษย์

2) หลักการพัฒนาชุมชน

การดำเนินงาน พัฒนาชุมชนนั้น มีหลักการสำคัญที่เป็นรากฐานในการดำเนินงานอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ

(1) **ความคิดริเริ่มมาจากประชาชน** กิจกรรมทุกกิจกรรมและทุกขั้นตอนจะต้องเกิดจากการคิด ตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการโดยประชาชน นักพัฒนาต้องไม่เป็นผู้กำหนดกิจกรรมแผนงานหรือโครงการไว้ล่วงหน้า แต่นักพัฒนามีหน้าที่กระตุ้นให้ชาวบ้านกล้าคิด สามารถ

ค้นหาปัญหา และความต้องการ และตัดสินใจริเริ่มโครงการต่างๆได้เอง ซึ่งการที่นักพัฒนาจะทำได้ จำเป็นต้องเข้าไปหาประชาชน กระตุ้นช่วยเหลือโดยใช้มาตรการต่างๆ (การฝึกอบรม ประชุมกลุ่ม อภิปราย กลุ่มสัมพันธ์ การแสดงบทบาท ฯลฯ) ให้ชาวบ้านกล้าคิดกล้าแสดงออก โดยนักพัฒนาอาจให้ข้อมูลหรือการชี้แนะที่จำเป็น เพื่อ ประกอบการตัดสินใจของชาวบ้าน

(2) **หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม** การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการต่างๆ จะก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของมีความรักผูกพันต่อโครงการนั้นๆ จะช่วยเนิ่นย้าให้เกิดความรู้สึกว่า โครงการนั้นเป็นความรับผิดชอบ และเกิดจากน้ำพักน้ำแรงของพวกเขาเอง ซึ่งในกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้น ประชาชนจะมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

(2.1) มีส่วนร่วมในการคิดค้นหาปัญหา และ ศึกษาสาเหตุ ของปัญหา ขั้นตอนนี้ถึงเป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญมาก เพราะบางครั้งปัญหาต่างๆ ของชาวบ้าน เป็นสิ่งที่ชาวบ้านต้องพบสัมผัสอยู่ทุกวัน จนเกิดความเคยชิน ไม่คิดว่าสิ่งนั้นเป็นปัญหา จึงไม่กระตือรือร้นที่จะหาทางแก้ปัญหา

(2.2) มีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม โดยทั่วไปแล้ว นักพัฒนาหรือนักวิชาการมักจะคิดว่าชาวบ้านไม่มีศักยภาพพอที่จะวางแผนดำเนินกิจกรรมด้วยตัวเองได้ ซึ่งก็อาจมีความเป็นจริงแต่เพียงบางส่วน แต่หากนักพัฒนาเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็น “คน” ของทุกคนว่ามีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ ก็เป็นหน้าที่ของนักพัฒนาที่จะเสริมความรู้ หรือใช้เทคนิคต่างๆ เพื่อหาแนวทางในการจัดระบบความคิดของชาวบ้านให้สามารถวางแผนได้

(2.3) มีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติ คำว่าทุนในที่นี้อาจไม่ได้หมายถึงเฉพาะเงินทุนเท่านั้น แต่ชาวบ้านยังมีทรัพยากรที่อาจหาได้เอง เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ (ทรัพยากร ไม้ไผ่ ฯลฯ) หรือวัสดุตามธรรมชาติในหมู่บ้าน และ รวมถึงแรงงานของชาวบ้านเอง ส่วนในการปฏิบัตินั้นก็เช่นกัน ชาวบ้านสามารถที่จะเข้าร่วมดำเนินการในกิจกรรมต่างๆได้ สิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ และ เห็นคุณค่า พร้อมทั้งจะดูแลรักษา รวมทั้งการได้เรียนรู้การทำงานในกิจกรรมนั้นด้วย

(2.4) มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ซึ่ง เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่จำเป็นเพราะการประเมินผลงานจะช่วยให้ทราบถึงขั้นตอนการทำงาน ผลสำเร็จหรือปัญหาอุปสรรคต่างๆ ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนแผนให้เกิดผลงานที่ดีที่สุด ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างถูกต้อง

(3) **หลักการช่วยตัวเอง** การพัฒนาชุมชนนั้นหลักสำคัญที่สุด และเป็นเป้าหมายสูงสุดด้วย ก็คือการที่จะให้ประชาชน ความเป็นอยู่ที่ดี สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามการส่งเสริมให้ชาวบ้านช่วยตัวเองได้นั้น ก็จำเป็นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของชาวบ้านเองด้วย

โดยเฉพาะข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ การดำเนินงานพัฒนาควรเริ่มจากโครงการที่ไม่ใหญ่จนเกินกำลังชาวบ้าน ชาวบ้านมีศักยภาพพอที่จะดำเนินโครงการนั้นจนประสบความสำเร็จ อาทิ เช่น พัฒนาตัวเอง และ ครอบครัวก่อน และ ในบางกรณีรัฐบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการนั้น อาจต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุนด้านงบประมาณลงทุนประเดิมให้ก่อน เช่น การสนับสนุนพันธุ์วัวต้นกล้าผลไม้ และ เมื่อชาวบ้านดำเนินโครงการประสบความสำเร็จก็ขอใช้ทุนคืน

3) **ปัจจัยแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาชุมชน** การพัฒนาที่จะประสบความสำเร็จได้ จำต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนา อันได้แก่

(1) **ลักษณะทางกายภาพ** ได้แก่ สภาพแวดล้อมด้านวัตถุ อันได้แก่ สิ่งก่อสร้าง พื้นฐาน ถนน สะพานคลองส่งน้ำ และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ อันได้แก่ สภาพดิน แหล่งต้นน้ำลำธาร อุณหภูมิ สิ่งเหล่านี้จะต้องส่งเสริมและเอื้อให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ เช่น พื้นที่อุดม สมบูรณ์มีภูมิอากาศเหมาะสมกับการปลูกพืช มีระบบการชลประทาน และ แหล่งน้ำหล่อเลี้ยงให้พืชเจริญเติบโต มีถนนลำเลียงขนส่งผลผลิต และ สินค้าออกสู่ตลาด-ซื้อ

(2) **ลักษณะทางเศรษฐกิจ** หมายถึงสถานะการถือครองที่ดิน ระบบการขายผลผลิต ระบบราคา ภาวะหนี้สิน ระบบการกู้ยืมและแหล่งสินเชื่อ ความยากจนของประชาชนในพื้นที่ จะส่งผลต่อการลงทุนในการผลิต และนำไปสู่ สถานะการสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งเป็นผลให้เกิดความรู้สึกผูกพันต่อการพัฒนา

(3) **สภาพแวดล้อมทางการเมือง** ได้แก่ นโยบายการพัฒนาของรัฐบาล ซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามยุคสมัย เช่น สมัย พณ.จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เน้นการพัฒนารากฐานของการพัฒนาประเทศ มีการลงทุนในสาธารณูปโภค สาธารณูปการ สร้างถนนสายสำคัญ สร้างเขื่อนกั้นน้ำ โรงไฟฟ้า ฯลฯ ส่วนในยุคของ พณ. พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก็เน้นด้านเศรษฐกิจ “แปรสนามรบให้เป็นสนามค้า” สมัย พณ. พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เน้นความสงบร่มเย็นจากปัญหาผู้ก่อการร้าย “ได้ร่มเย็น-อีสานเขียว” สมัย พณ. นายชวน หลีกภัย เน้นการจัดที่ดินทำกินและสมัย พต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร “เน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจ” เป็นต้น

(4) **สภาพแวดล้อมทางสังคม** อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อค่านิยมของคนในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การรวมกลุ่ม และ อิทธิพลของกลุ่ม ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิต พฤติกรรม และ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

(5) **สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี** เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างสรรค์ปรุงแต่งของมนุษย์ ที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีความสะดวกสบายขึ้น สิ่งสำคัญคือ ต้องเลือก และ นำเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate technology) ไปใช้ โดยไม่ให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ประชาชน และความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน ซึ่งในสังคมไทยเรามีเทคโนโลยี

เหมาะสมมากมาย อันได้แก่ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ที่นักพัฒนาจะต้องรู้จักนำมาใช้และผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สภาพแวดล้อมที่ควรเป็น การพัฒนาต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพความ เราอาจเปรียบเทียบภูมิปัญญาชาวบ้านเสมือนต้นไม้ผลต้องถิ่นที่มีรากแก้ว มีความทนทานต่อสภาพสิ่งแวดล้อม ส่วนเทคโนโลยีสมัยใหม่ เปรียบได้เสมือนกิ่งตอนชั้นดีที่เอาเข้าไปติดตาทาบกิ่งเพื่อให้ออกดอกออกผลที่ดี

(6) **สภาพแวดล้อมที่ควรเป็น** การพัฒนาต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง และเกิดประโยชน์แก่ประชาชนในชุมชนนั้นเป็นส่วนใหญ่ อันเกิดจากการผสมผสานระหว่างสภาพแวดล้อมทั้ง 5 ข้อที่กล่าวมาแล้ว ในขณะที่ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี สังคม และสิ่งแวดล้อมก็ต้องไม่เสื่อมโทรม ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

2.3 ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (Economic Self-Sufficiency)

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริและแนวทางดำเนินชีวิตแก่ พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดยาวนานกว่า 30 ปี เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ครอบคลุมชุมชน จนกระทั่งถึงระดับชาติ ทั้งในการพัฒนาการบริหารประเทศให้ดำเนินต่อไปในทางสายกลาง ความพอเพียง หมายถึง ความประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ร้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่มีพอควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง และผลภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง เป็นอย่างยิ่งนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมตลอดจนดำเนินชีวิตในความอดทน มีความพากเพียร มีสติ และมีความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี “บางคนพูดบอกว่า เศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่ถูกทำไม่ดีไม่ได้ ยืนยันได้ว่าส่วนใหญ่บอกว่าดี แต่พวกส่วนใหญ่ที่บอกว่าดีนี้เข้าใจแค่ไหนก็ไม่ทราบแต่ยังไงก็ตามเศรษฐกิจ หรือความประพฤตินี้ทำอะไรเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุผล คือ เกิดผลมากกว่าเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดีถ้าคิดดีให้ผลที่ออกมาคือ สิ่งที่ดีคิดตามเหตุการณ์ กระทำก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้นก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดีแปลว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มีความสุข”

1) หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

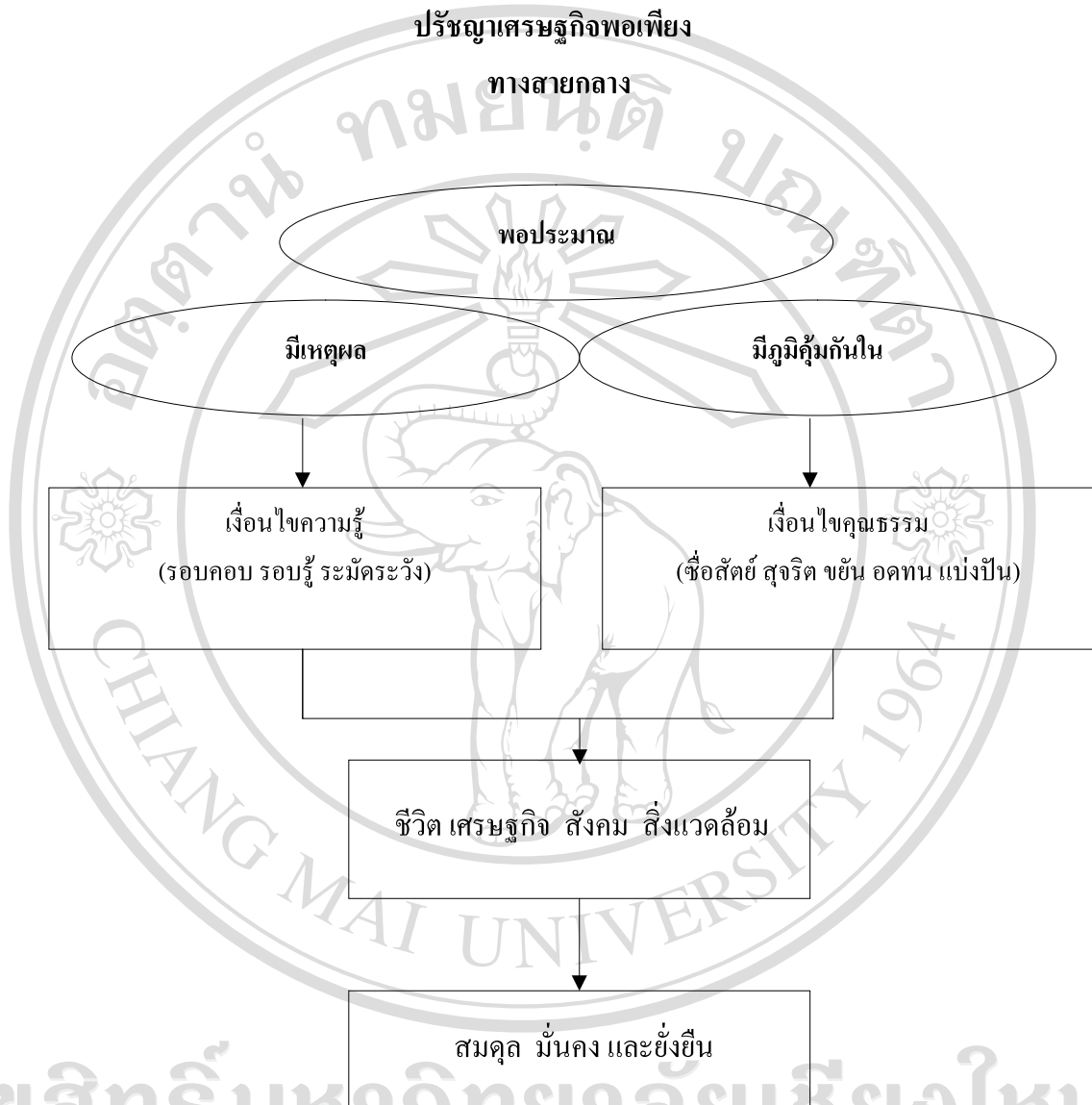
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ถือว่าเป็น นวัตกรรมที่มีคุณค่ายิ่ง และยังมีคุณลักษณะที่ก้าวหน้าและเหมาะสมสำหรับสังคมหลักการสำคัญ 5 ประการ ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ

- (1) **ความพอประมาณ** คือ ความพอดี ๆ ไม่น้อยเกินไป ไม่มากเกินไป ไม่เติบโตเกินไป ไม่ช้าเกินไป และไม่โดดเด่นเกินไป
- (2) **ความมีเหตุผล** คือ ทุกอย่างต้องมีที่มาที่ไปอธิบายได้ การส่งเสริมกัน ในทางที่ดี สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คือ ความเป็นเหตุเป็นผลเพราะสิ่งนี้ ทำให้เกิดทุกสิ่ง ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นตามเหตุผลปัจจัย
- (3) **ความมีภูมิคุ้มกันที่ดี** จะต้องปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดความเสียหายที่ไม่ควรจะเป็น เช่น เกิดความเสียหายเพราะมีความโลภมากเกินไป
- (4) **ความรู้** ต้องมีความรอบคอบ มีการใช้ความรู้ใช้วิทยาการ ด้วยความระมัดระวัง มีการจัดองค์ความรู้ที่ดี ดำเนินการอย่างรอบคอบ ครบถ้วนรอบด้าน ครบทุกมิติ
- (5) **คุณธรรมความดี** เป็นพื้นฐานของความมั่นคง ซึ่งประกอบด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มานะ และพากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

2) กรอบความคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง “เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดินเปรียบเสมือนเสาเข็มที่ตอกรอรับป้ายเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างที่จะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็มนั่นเองแต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและถือเสาเข็มเสียด้วยซ้ำ” (พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว)

รูปที่ 2.1 กรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทางสายกลาง

3) หลักปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

- (1) การพึ่งตนเองเป็นหลัก
- (2) การพิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะ พอควร สมเหตุสมผล
- (3) การสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสมดุล
- (4) ความครอบคลุมทั้งทางด้านจิตใจ สังคม เทคโนโลยีทรัพยากรธรรมชาติ

และ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจพอเพียง

4) การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้

- (1) การพัฒนาต้องเกิดจากภายในจึงจะมั่นคง
- (2) การพัฒนาต้องเป็นลำดับขั้นตอน ไม่ใช่ก้าวกระโดด
- (3) เน้นเรื่องความสามารถพึ่งตนเองเป็นมาตรฐานขั้นตอน
- (4) ศึกษาทดลองจนหาวิธีที่เหมาะสม
- (5) การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

ปรัชญาซึ่งถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวชุมชน และรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันต่อโลก ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณความมีเหตุผล รวมถึงภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน เสริมสร้างจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจ ให้สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ พอเพียง หมายถึง พอมีพอกิน เป็นรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตพอใจในสิ่งที่มี พอใจในความต้องการพอเพียง หมายความว่าผลิตพอที่จะใช้ โดยไม่ต้องไปขอผู้อื่น อยู่ได้ด้วยตนเองยืนบนขาของตนเอง พอเพียง อาจจะมีมากอาจมีของหรูหรา แต่ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ต้องให้พอประมาณ ทั้งการพูดจาและปฏิบัติงาน

เศรษฐกิจพอเพียง มิได้จำกัดเฉพาะเกษตรกรชาวไร่ชาวนา แต่เป็นเศรษฐกิจของทุกคนทุกอาชีพ เจ้าของธุรกิจจะขยายกิจการ เพราะความเติบโตจากเบื้องาน ค่อยเป็นค่อยไป คุ้มตามความเหมาะสม ไม่ใช่กู้ยืมลงทุนเกินตัวไม่เหลือที่หยิ่งเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่าไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค แต่หมายถึงเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตนเอง (relative self-sufficiency) คือ อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน พื้นฐานดี มีพอกินพอใช้มิใช่มุ่งหวังแต่สร้างความสำเร็จ เพราะผู้ที่พึ่งตนเองย่อมสร้างความเจริญก้าวหน้าขึ้นไปโดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือยืมบนขาตัวเองโดยไม่หกล้ม ทำให้เกิดความสมดุล คือ ความปกติและยั่งยืนประกอบด้วย 3 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 เน้นการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร เพิ่มรายได้ด้วยการลดรายจ่าย ผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน ไม่ติดหนี้ มีเงินออม

ขั้นที่ 2 เน้นการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด สวัสดิการ การศึกษา สังคม และศาสนา รวมตัวเป็นองค์กรชุมชน

ขั้นที่ 3 ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจและพัฒนาคุณภาพ ชีวิตทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรม และบริการ การพัฒนาโดย “คน” เป็นเป้าหมาย เน้น “การพัฒนาแบบองค์รวม” หรือ “การพัฒนาอย่างบูรณาการ” ใช้ “พลังทางสังคม”

1) ฐานคติการพัฒนาเพื่อความพอเพียง

- (1) ยึดแนวพระราชดำริการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง
- (2) สร้างพลังทางสังคมจากทุก ฝ่ายในลักษณะพหุภาคี เพื่อใช้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชน
- (3) ยึด “พื้นที่” เป็นหลัก และ ใช้องค์กรชุมชน เป็นศูนย์กลางการพัฒนา
- (4) ใช้กิจกรรมของชุมชน เป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ และการจัดการ พัฒนาอาชีพที่หลากหลายเป็นทางเลือก
- (5) ส่งเสริมการรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่าย ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ
- (6) วิจัยและพัฒนา ธุรกิจชุมชนครบวงจร โดยเน้นการมีส่วนร่วม และฐานทรัพยากรของท้องถิ่น
- (7) พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มีศักยภาพสูง ให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ธุรกิจชุมชน เศรษฐกิจแห่งการพึ่งพาตนเองเป็นความเข้มแข็งของฐานล่าง สังคมไทยเป็นสังคมที่หนักข้างบนแต่ฐานล่างอ่อนแอ คนไทยอยู่ในระบบอุปถัมภ์จกเงินเคยชิน สอนให้พึ่งพิงผู้อื่นทำให้อ่อนแอ ถือว่าไม่มีภูมิคุ้มกัน เมื่อฐานอ่อนแอทั้งหมดก็ทรุด

2) วิธีคิดใหม่

- (1) จากการพึ่งพิงผู้อื่น เป็นพึ่งตนเอง สร้างความเข้มแข็งให้ตนเอง สร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเอง
- (2) จากการศึกษาทำให้ฐานล่างอ่อนแอ เป็นสร้างความเข้มแข็งให้ ฐานล่างเพื่อให้ข้างบนเติบโตด้วยความมั่นคงยั่งยืน
- (3) พัฒนาหรือแข่งขันจากจุดแข็ง เช่น วัฒนธรรมไทย ไม่ใช่จากจุดอ่อนของตัวเอง เพราะเป็นจุดแข็งของผู้อื่น
- (4) จากการศึกษาแบบแยกส่วน เป็นการคิดแบบเชื่อมโยงบูรณาการเป็นองค์รวม ไม่ใช่คำนึงถึงเงินอย่างเดียว แต่เป็นเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับจิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง

2.4 แนวคิดกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วมอย่างกว้างๆ เช่น การมีส่วนช่วยเหลือโดยสมัครใจ การให้ประชาชนเข้าร่วมกับกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการดำเนินการของโครงการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการเหล่านี้ ล้วนเป็นข้อความที่ดูจะมีความคล่องตัว ดูเป็นการปฏิบัติงานที่จริงจัง ซึ่งบ่งบอกว่าโครงการหรือแผนงานนั้น การมีส่วนร่วมจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์ และขั้นตอนการดำเนินงานอย่างไร สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วมที่ระบุค่อนข้างเฉพาะเจาะจง เช่น การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิ และหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาของเขา ให้เขาเป็นผู้มีความริเริ่ม และมุ่งใช้ความพยายามและความเป็นตัวของตัวเองเข้าดำเนินการ และความคุ้มครองพยากร และระเบียบในสถาบันต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ก็เป็นการแสดงถึงความหมายที่บอกถึงสภาพการมีส่วนร่วมที่เน้นให้กลุ่มร่วมดำเนินการ และมีจุดสำคัญที่จะให้การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการปฏิบัติอย่างแท้จริง มิใช่เป็นไปอย่างเฉยเมย หรือมีส่วนร่วมพอเป็นพิธีเท่านั้น

ที. อาร์. แบทเทน ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า ต้องการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจการต่างๆ โดยถือเสมือนว่าเป็นแบบฝึกหัดในการพัฒนาคน ให้ต้องใช้ความคิดตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการเองอยู่เสมอ ซึ่งจะเป็นหนทางทำให้สมองของคนเกิดการพัฒนา รวมทั้งต้องยึดหลักต่อไปนี่เพื่อให้เกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น (ถนอม สุขสง่าเจริญ 2526, 25) ได้แก่

- 1) หลักการช่วยตนเอง
- 2) หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม
- 3) หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน

ซีส์ซีมูว์ ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การนำประชาชนมาเป็นผู้พัฒนา หรือเป็นผู้เปลี่ยนแปลงแทนการเป็นผู้ถูกเปลี่ยนแปลง จะทำให้พวกเขาได้รับรู้ขั้นตอนต่างๆ ทุกขั้นตอนในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่การตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติ การวางแผนขั้นตอนในการปฏิบัติ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า ในกิจกรรมทุกอย่างควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้เขาได้เป็นผู้ตัดสินใจทำงานได้ตามที่เขาได้ตัดสินใจไปแล้วด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เขาได้ปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการของเขา ซึ่งจะทำให้เขาได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ได้แสดงทรรศนะว่า การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ

- 1) ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
- 2) ประชาชนมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม
- 3) ประชาชนต้องเต็มใจต่อการมีส่วนร่วม

สายหยุด จำปาทอง ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารที่ใช้อำนาจมาเป็นการบริหารแบบประชาธิปไตยด้วยวิธีการตัดสินใจร่วมกัน โดยการให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจมากที่สุด ด้วยความรับผิดชอบอันสูงสุดนั้นไม่ควรเสี่ยงผลเพื่อส่วนร่วมเพียงอย่างเดียว แต่ควรมุ่งถึงความสุขทางกายและใจในส่วนบุคคลด้วย

โคเฮน แอนด์ อ็พซอฟฟ์ ได้สร้างกรอบพื้นฐานการมีส่วนร่วมซึ่งประกอบด้วย ประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision-making) ซึ่งเป็นการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่ระยะเริ่มต้น
- 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (implementation) เป็นการเข้าร่วม โดยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหาร และการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ
- 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefits) โดยอาจจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุ ทางสังคม หรือโดยส่วนตัว
- 4) การมีส่วนร่วม ในการประเมินผล (evaluation) ซึ่งเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 20) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527:2) ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วม ของประชาชนว่า หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527:6) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน การสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มชนสมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : 5) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง การที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตนใน กิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาของชุมชน

หลักแนวคิดการมีส่วนร่วม ถึงแม้จะมีนักวิชาการให้ความหมายในหลายๆรูปแบบ แต่พอสรุปเป็นแนวทางในการเข้ามามีส่วนร่วม ได้ดังต่อไปนี้

1) ลักษณะการมีส่วนร่วม

- (1) ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมที่เป็นผู้ร่วมคิดร่วมก่อตั้งโดยตรง
- (2) ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมโดยอ้อม ในฐานะผู้ให้การสนับสนุน และให้ความร่วมมือ

2) ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

- (1) ขั้นตอนในการร่วมคิด
- (2) ขั้นตอนในการร่วมดำเนินการ
- (3) ขั้นตอนในการร่วมรับผลประโยชน์
- (4) ขั้นตอนในการร่วมติดตามประเมินผล

3) ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

- (1) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ
- (2) ปัจจัยทางการเมือง
- (3) ปัจจัยทางด้านสังคม
- (4) ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม

จากลักษณะ ขั้นตอน และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาในครั้งนี้ โดยมุ่งศึกษาถึงการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในการพัฒนาชุมชน โดยได้นำแนวคิด เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ของโคเฮน และ อัฟฮอฟฟ์

(Cohen Uphoff,1977,pp.17-19) มาเป็นกรอบในการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ ชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อยในด้านต่างๆดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ดำเนินการ
- 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนย่อยนั้น การมองเพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง หรือมิติใดมิติหนึ่งในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ จะไม่เป็นการเพียงพอ บริบท หรือ สภาพแวดล้อมอื่นๆ ในสังคมต่างก็ความสอดคล้องสัมพันธ์กัน ผู้ศึกษาจึงพยายามหาความสัมพันธ์ที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง เพื่อมองให้เห็นถึง ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้ศึกษาจึงได้นำแนวคิด และทฤษฎี ดังกล่าว ประกอบกับการพิจารณา ในการศึกษาข้อมูลภาคสนาม และเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ลักษณะ ขั้นตอน ตลอดจนปัจจัยที่มีผล การเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะพิจารณาการมีส่วนร่วมในปัจจัยด้านบุคคล และปัจจัยทางด้านสังคม

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เทียบ เหล่าสุวรรณ (2541) ได้ใช้กรอบแนวคิดเพื่อศึกษาลักษณะขององค์ประกอบของการจัดการธุรกิจขององค์กรชุมชนในชนบท ที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีมุ่งศึกษา 3 องค์ประกอบใหญ่ได้แก่ (1) การจัดการเงินทุน (2) การจัดการการผลิตและแปรรูป (3) การจัดการการตลาด เพื่อใช้วิเคราะห์ ความสามารถในการใช้ทรัพยากรจากท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด การวิเคราะห์กิจกรรมทางธุรกิจที่ตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้ และมีอำนาจต่อรองทางธุรกิจกับภายนอกได้

แผนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง (2542-2544) กรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย ได้ให้ความหมาย เศรษฐกิจชุมชนว่า คือ กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชนหรือเอกชนร่วมกิจการและช่วยกันดำเนินงานด้วยตัวเองทั้งหมดหรือบางส่วน หรือการรับช่วงงานไปทำจากเอกชนหรือองค์กรอื่นๆ โดยการประสานทำงานกับพหุภาคีกับหน่วยงานเอกชนและผู้คนในท้องถิ่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิตการตลาด ทุน การจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางเกษตรกร การค้าขาย การบริการ การท่องเที่ยว การพัฒนา ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น มุ่งก่อให้เกิดรายได้ ส่งผลต่อคนครอบครัวชุมชน

จิราวรรณ เณรเยี่ยม (2544) ทำการศึกษา เศรษฐกิจชุมชนกิ่งอำเภอแม่ื่อน จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้ศึกษาสภาพทั่วไปของเศรษฐกิจชุมชนพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โครงสร้างพื้นฐาน และการได้รับบริจาคเป็น ไปอย่างทั่วถึง แต่ก็ยังพบปัญหาที่เกิดขึ้นคือ สมาชิกภายในกลุ่มขาดความรู้ ความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สนองความต้องการของลูกค้า และความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจชุมชน ปัญหาสินค้าขาดตลาด วัตถุดิบภายในชุมชนมีไม่เพียงพอ ทำให้ต้องมีการสั่งซื้อจากภายนอก การดำเนินงานประสบผลสำเร็จไปได้จะต้องได้รับความร่วมมือจากสมาชิกภายในกลุ่มอย่างมาก

จตุพร ธนูมาศ (2545) ได้ศึกษาเศรษฐกิจชุมชนของตำบลห้วยอ้อ อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ โดยศึกษาถึงสภาพทั่วไปอันได้แก่ สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไป ความสำคัญของการผลิตนอกภาค การเกษตรต่อเศรษฐกิจชุมชน ปัญหาและอุปสรรคของเศรษฐกิจชุมชนนอกภาคเกษตร พบว่า การประกอบอาชีพ ของประชากรส่วนใหญ่จะประกอบทั้งอาชีพหลัก และอาชีพเสริม และมีรายได้จากนอกภาคเกษตรกร และเห็นได้ว่าอาชีพเสริมบางอาชีพมีรายได้สูงกว่าอาชีพหลัก โดยมีอาชีพที่น่าสนใจคือ การผลิตสุราเถื่อน พบว่ามีการผลิตแทบทุกหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ การผลิตเพื่อบริโภคภายในครอบครัวเพื่อการค้า แต่ยังมีปัญหาที่เกิดขึ้น เนื่องจากมีการผลิตสินค้าที่เหมือนกันหลายกลุ่มทำให้เกิดปัญหาด้านการตลาด ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาสินค้า รวมทั้งสินค้าอาจไม่ได้คุณภาพตามมาตรฐานที่ตั้งไว้อีกด้วย

สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร และคณะ (2545) เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การฟื้นฟูภาวะวิกฤติทางสังคมของภาคเหนือตอนบนด้วยองค์กรชุมชนเศรษฐกิจชุมชน คณะวิจัยได้สร้างเครื่องมือชี้วัด และสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลทุกประเภทที่จะใช้ในการวิจัย สํารวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์กรชุมชน และเศรษฐกิจชุมชนเขตภาคเหนือตอนบน คัดเลือกชุมชนที่มีลักษณะเข้มแข็งเพื่อศึกษาเชิงลึก จากนั้นได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนเศรษฐกิจชุมชนที่คัดเลือกไว้เพื่อให้ได้ข้อมูลและแนวทางในการฟื้นฟูภาวะวิกฤติชุมชน

พิมพิมล แก้วมณี (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประเมินตนเองของวิสาหกิจชุมชน และสหกรณ์ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง โดยอาศัยการสร้างแบบสอบถามและการเก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์ตัวแทนกลุ่มสหกรณ์ โดยสาระสำคัญในการเก็บข้อมูลคือ การทดสอบกระบวนการทำงานของกลุ่มสหกรณ์ การทดสอบหลักการหรือแนวคิดการดำเนินการของกลุ่มสหกรณ์และการตรวจสอบความยั่งยืนของกลุ่มสหกรณ์ โดยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจาก 6 กิจกรรมหลังจากกิจกรรมผลิตเกษตร 4 ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ข้าว ไก่ ปลา และส้ม และกิจกรรมการผลิตวิสาหกิจชุมชน 2 ประเภทผลิตภัณฑ์ คือ หัตถกรรมพื้นบ้านและอาหารแปรรูปพื้นบ้านรวมทั้งสิ้น 19 ระบบการผลิตครอบคลุม 5 จังหวัดภาคเหนือตอนบน คือ เชียงใหม่ ลำปาง พะเยา น่าน และ ลำพูน ซึ่งการวิเคราะห์จะอาศัยค่าเฉลี่ยของแต่ละองค์ประกอบ และค่าเฉลี่ยของกลุ่มสหกรณ์ เป็นเกณฑ์ในการประเมิน ซึ่งจากการประมวลผลพบว่า กลุ่มสหกรณ์ตัวอย่างมีการจัดการบริหารที่ดีในด้านการบริหารจัดการองค์กร รองลงมาได้แก่ การบริหารจัดการด้านการเงินและการผลิตตามลำดับ กลุ่มสหกรณ์ตัวอย่างได้ให้ความสำคัญของการนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในธุรกิจ ในด้านความสำคัญในการประกอบการ ไม่เอาเปรียบผู้ใช้แรงงานมากที่สุด และมีการพัฒนาทุนทางสังคมมากที่สุด เมื่อนำผล

มาประเมินตนเองมาวิเคราะห์จะเห็นได้ว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นระบบการผลิตที่มีคะแนนผ่านเกณฑ์มากกว่าระบบอื่นๆ

ชาญชัย ใจรักประภาสุข (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความเชื่อมโยงธุรกิจกับชุมชน โดยผู้ศึกษาทำการเก็บข้อมูลแบบปฐมภูมิโดยอาศัยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการออกแบบสอบถาม ในธุรกิจตัวอย่างเป็นรายกรณีศึกษาในพื้นที่อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีกลุ่มประชากรประกอบด้วย (1) วิสาหกิจชุมชน จำนวน 12 วิสาหกิจ (2) สหกรณ์จำนวน 7 สหกรณ์ (3) ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม จำนวน 11 ธุรกิจ โดยการเก็บรวบรวมทั้งหมดและใช้ข้อมูลแบบทุติยภูมิ ในการรวบรวมข้อมูล โดยค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร บทความข้อมูลทางสถิติและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการเก็บข้อมูลจากห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ และสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมถึงข้อมูล ออนไลน์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง

พรหมินทร์ พวงมาลา (2545) หมู่บ้านแม่กำปอง เป็นหมู่บ้านที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีทิวทัศน์ที่สวยงามและมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากมาย เช่น น้ำตกแม่กำปอง น้ำตกธารทอง ฯลฯ นอกจากนั้นยังมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ อุดมไปด้วยพืชพันธุ์และสมุนไพรต่างๆ ซึ่งจากความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาตินี้เอง จึงทำให้หมู่บ้านแม่กำปองเริ่มเป็นหมู่บ้านที่นักท่องเที่ยวพากันเข้ามาพักผ่อนชมธรรมชาติของหมู่บ้านมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งทางผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านแม่กำปองได้เปิดหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในวันที่ 10 ธันวาคม 2543 ซึ่งได้ดำเนินการมาได้ระยะหนึ่ง จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านแม่กำปองได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการที่นักท่องเที่ยวได้เข้ามาไม่ว่าจะเป็นปัญหาขยะ ต้นไม้ ต้นพืชถูกตัด โดยเหยียบย่ำและมีปัญหาการนำวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาในหมู่บ้านชาวบ้านแม่กำปองจึง ตระหนักว่าถ้าไม่มีรูปแบบการจัดการที่เป็นกฎเกณฑ์ให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาได้ปฏิบัติแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้านรวมทั้งสังคมวัฒนธรรมของคนในหมู่บ้านจะต้องเปลี่ยนไป จากสิ่งที่เกิดขึ้นจึงจำเป็นต้องมีกระบวนการเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา จากการเปิดหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้คนในหมู่บ้านและนักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อไปพร้อมๆ กับการอนุรักษ์วัฒนธรรมของคนในชุมชน สำหรับวัตถุประสงค์หลักคือต้องการศึกษาสภาพการณ์ด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง และค้นหาองค์ความรู้และศักยภาพชุมชน ในด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนถึงศึกษารูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนถึงศึกษารูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนบ้านแม่กำปอง การวิจัยฉบับนี้ได้แบ่งการศึกษาวิจัยอยู่ 3 ช่วง เป็นระยะเวลา 2 ปี โดยวิธีการจัดกิจกรรมต่างๆในแต่ละช่วง ผลการวิจัยพบว่า สภาพการณ์ด้านการท่องเที่ยวได้เปลี่ยนไปในทิศทางที่ถูกต้องและชัดเจนขึ้น มีรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นขั้นตอน ชาวบ้านมีความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน ชุมชนมีความเข้มแข็ง มี

ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตมากขึ้น ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติ ได้รับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้าน มีผลงานของภูมิปัญญาชาวบ้าน มีแนวทางที่ถูกต้องในการจัดสรรรายได้ให้กับชุมชน และประชาชน หมู่บ้านได้รับการตกแต่งปรับปรุงให้สวยงาม ได้เส้นทางการเดินป่า ในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เห็นศักยภาพของชุมชนในด้านการท่องเที่ยวและองค์ความรู้ของชุมชนในด้านต่างๆ มีการกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับกลุ่ม

ใบชา วงศ์ต๋วย (2546) การศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชน : กรณีศึกษา บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาและวิธีการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน การดำเนินการทำให้บริการและการกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชนในพื้นที่ศึกษา และศึกษาความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่เกิดจากการเข้ามาของกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชน ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งพัฒนาการตามช่วงเวลาการพัฒนาเส้นทางคมนาคมระหว่างหมู่บ้านกับ พื้นที่ภายนอกและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน กิจกรรมท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชนซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรรูปแบบใหม่ที่เข้าไปยังชุมชนนั้น มีการดำเนินการให้เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำแม่กำปอง บริหารจัดการ โดยคณะกรรมการ 3 ชุม ได้แก่ คณะกรรมการการท่องเที่ยว คณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำบ้านแม่กำปอง โดยมีสมาชิกหลักที่ให้บริการที่พักจำนวน 6 หลัง และสมาชิกรองที่สำรองให้บริการที่พักจำนวน 9 หลัง รายได้ที่ได้รับจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในแต่ละครั้งจะนำเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำนวนร้อยละ 10 ในส่วนของความขัดแย้งพบว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีทั้งระหว่างชุมชนกับกลุ่มบุคคลระหว่างกลุ่มบุคคลกับกลุ่มบุคคล และระหว่างกลุ่มบุคคลกับปัจเจกบุคคล โดยสามารถแยกประเด็นความขัดแย้ง 4 ประเด็น ได้แก่ ความขัดแย้งด้านการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ความขัดแย้งด้านวิถีชีวิต ความขัดแย้งด้านแนวคิด และความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการความขัดแย้ง คือ ผู้นำชุมชน สำหรับแนวทางในการจัดการความขัดแย้งจะใช้วิธีการให้ความรู้ ทำความเข้าใจกับชาวบ้านเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

วารุณี วงศ์ใหญ่ (2546) ผลจากการศึกษาพบว่า หมู่บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในด้านต่างๆ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและมีรายได้หลักจากการเกษตรกรรม มีความหลากหลายของธรรมชาติ จึงยังคงเป็นหมู่บ้านที่คงความเป็นธรรมชาติๆ ได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังมีความพร้อมในด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในด้าน

โครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้การท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชน และการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมในชุมชนนั้น ได้มีการจัดการเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะการมีผู้ใหญ่บ้านนั้นคือ พ่อหลวงพรหมมิตร พวงมาลา ซึ่งเป็นที่เคารพนับถืออย่างมาก และเป็นที่ยอมรับทั้งจากบุคคลภายใน และภายนอกชุมชน จึงทำให้ชาวบ้านพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จึงทำให้ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และมีการพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับปัญหานั้นเนื่องนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่เข้ามา จึงทำให้ลักษณะวิถีชีวิตที่เคยเป็นเอกลักษณ์ วัฒนธรรมต่างๆ เริ่มที่จะถูกแทนที่จากภายนอก การบริหารจัดการส่วนใหญ่และการตัดสินใจส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับพ่อหลวงพรหมมิตร ดังนั้นจึงควรที่จะหาคนมาเรียนรู้งานเพื่อสานต่อในกรณีที่ผู้ใหญ่วัยหมดวาระ ความสะอาด สุขอนามัยเริ่มลดลง จึงควรที่จะมีการตรวจสอบควบคุม เพื่อ ไม่ให้เกิดปัญหา ทางสิ่งแวดล้อมตามมา จึงเป็นข้อเสนอแนะที่ทางผู้ศึกษาได้สรุปมาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาต่อไป

สุณิสา ฉันทรัตนโยธิน (2546) ผลจากการศึกษาพบว่า เมื่อการท่องเที่ยวเข้าสู่หมู่บ้านดอยปุย ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะนำลักษณะทางวัฒนธรรมของตนมาปรับเปลี่ยนเป็นสินค้าและบริการต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการ ของนักท่องเที่ยวในการบริโภควัฒนธรรม ที่แปลกแตกต่างจากตนเอง นั่นคือ ความเป็นม้ง และยังได้มีการจัดการนำเสนอความจริงแท้เพื่อสร้างจุดดึงดูดใจให้แก่แหล่งท่องเที่ยวดอยปุยอีกด้วย สินค้าทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านดอยปุยมีมากมาย เช่น เครื่องแต่งกาย งานหัตถกรรม ของที่ระลึก ฯลฯ อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมม้งมิได้นำไปเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมทั้งหมด เช่น พิธีศพ สิ่งนี้แสดงว่า ม้งได้ตระหนักว่าสิ่งใดเป็นสินค้าที่ขายได้ และสิ่งใดขายไม่ได้ นอกจากนี้สินค้าวัฒนธรรมที่จำหน่ายอาจเป็นของในชุมชนหรือนำมาจากภายนอกซึ่งผู้ขายได้โยงสินค้านั้นเข้ากับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมม้ง และการนำเสนอความจริงแท้ของการเป็นม้งภายในหมู่บ้านมิได้ถูกนำเสนอโดยคนม้งเท่านั้น คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็ได้มีการใช้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมม้งเพื่อวัตถุประสงค์ในการค้าขายเช่นเดียวกับคนม้ง ยิ่งไปกว่านั้น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมโดยตรงและโดยทางอ้อม ซึ่งมีผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ เช่น การท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้านมีอาชีพมากมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทำให้มีรายได้มากขึ้น มีการขยายตัวด้านการลงทุน มีการสร้างประเพณี ประดิษฐ์ มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของหญิงและชาย มีปัญหาสังคมและปัญหาขยะเกิดขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้ ในส่วนท้ายของวิทยานิพนธ์นี้ได้กล่าวถึงศักยภาพความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านที่กำลังจะดำเนินการในอนาคต พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะบางประการเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีหลักเกณฑ์พื้นฐานจากการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน เพื่อแสวงหาทางเลือกในการพัฒนา

ตนเอง และมีจุดมุ่งหมายด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น

นิรันดร์ บุญเนตร (2547) การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ในความพร้อมด้านบริบทนิเวศ และกายภาพชุมชน ด้านศิลปวัฒนธรรม และความพร้อมด้านบุคลากรในการมีส่วนร่วมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน การศึกษานี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการอภิปรายกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์สำรวจ และสังเกต เก็บข้อมูลจากคณะกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้าน ชาวสวนเมือง ชาวบ้านผู้ให้บริการ นักท่องเที่ยวในหมู่บ้าน และตัวแทนองค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ผลการศึกษา พบว่าชาวบ้านแม่กำปองมีศักยภาพสูงในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน อันเนื่องมาจากชุมชนที่มีความพร้อมพื้นฐานที่สำคัญที่เป็นศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้าน ทั้งในด้านบริบทนิเวศ และกายภาพชุมชนอยู่บนภูเขาสูงที่มีความสมดุลตามธรรมชาติ มีทัศนียภาพที่สวยงามของสิ่งแวดล้อม และสามารถท่องเที่ยวได้สะดวกตลอดปี ด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน พบว่ามีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และมีคุณค่าตามวัฒนธรรมคนเมืองเหนือที่ดำรงชีพด้วยการปลูกชาเมืองในป่าชุมชน สืบทอดมายาวนานจนเป็นวัฒนธรรมที่หาได้ยากพร้อมกันนั้นชาวบ้านยังสามารถธำรงรักษาป่าชุมชนของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ และต่อเนื่อง การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่าชุมชนมีศักยภาพในการจัดการบริหารกิจการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนของตนเองทั้งหมดได้อย่างเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่นของตน ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวทั้ง 3 ด้านที่ศึกษาค้นพบนี้เป็นพื้นฐานสำคัญซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านสามารถดำเนินต่อไปอย่างมีคุณภาพ

นงเยาว์ ทองสมบูรณ์ (2553) โดยทำการวิจัยเกี่ยวกับผลการ ประเมินการพัฒนา หมู่บ้านตามกระทรวงมหาดไทย ทำให้บ้านแม่กำปอง สามารถรักษา ระดับการพัฒนาอยู่ในระดับ “อยู่ดี กินดี” พร้อมทั้งได้มีการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดการพัฒนาอยู่ในระดับที่ดีขึ้นทั้งในระดับครัวเรือน กลุ่ม/องค์กร และชุมชน เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สามารถจัดการ และแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยชุมชนเป็นแกนหลัก นำสู่ชุมชนเข้มแข็ง และพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบที่เป็นแหล่งเรียนรู้ และศึกษาดูงานที่หลากหลาย ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนำสู่ความยั่งยืน